

ALLEGRIA

JUBILARNO IZDANJE
STUDENATA FILOZOFSKOG
FAKULTETA

ALPHONIA '88

ALBETHA (multi broj, 1988.), jubilarno izdanje studenata
Filozofskog fakulteta

Izdavač: Predsedništvo SSO Filozofskog fakulteta, Beograd.

Redakcija: Dragan Bulatović, Radovan Čolević, Svetlana Đurđević,
Milan Vukomanović (glavni i odgovorni urednik) i Marko Živković.

Dizajn: Velimir/Designer Productions, 1988.
The Designer is Trade Mark of Velimir Group.

Prelom i slog: Zoran Mandić

Lektura i korektura: Redakcija

Adresa redakcije: ALBETHA (Predsedništvo SSO Filozofskog fakul-
teta), 11000 Beograd, Čika Ljubina 18-20/I - 109. tel. 639-356.

Redakcija prima petkom od 11 do 13^h

Cena po primerku u knjižarskoj prodaji: 6000 din.

Žiro-račun Fakulteta 608-06-603-7823 sa naznakom „za ALETEIA“
- SSO.

Izdavanje ove publikacije omogućili su: ZOIL „Dunav“ – filijala
„Stari Grad“, Studentski centar Univerziteta u Beogradu, Zadruga
studenata Univerziteta u Beogradu, Univerzitet u Beogradu, RK
SSO Srbije, RK SSO Mladih istraživača Srbije i UK Mladih istra-
živača Beograda.

Štampa: Studio za grafičke komunikacije, Sopot.

Ovo jubilarno izdanje časopisa studenata posvećeno je stopedeset godišnjici Filozofskog fakulteta u Beogradu. Svi tekstovi u ovom broju su originalni radovi studenata i njihovi prevodi stranih autora.

SADRŽAJ

ČOVEK, PROSTOR, VREME

Marko Živković, <i>Prostor, vreme i ritual</i>	9
Mirča Elijade, <i>Neprekidna obnova vremena</i>	21
Vladimir R. Kabo, <i>Model sveta u tradicionalnim shvatanjima lovaca i sakupljača</i>	27
Agehananda Bharati, <i>Gramatika hodočašća</i>	35
Vitruvije, <i>O obrazovanju arhitekata</i>	45
Bojan Kovačević, <i>Iz dnevnika arhitekta</i>	51

ZBIVANJA

<i>Svetski kongres antropologa</i> (M.Vukomanović, V.Vučinić, J.Karabeg i M.Živković)	61
<i>Bušerje prošlosti</i> (Z.Bojić)	75

ISTRAŽIVANJA

Boris Z. Milosavljević, <i>Platonova reč o meri i nemerljivosti</i>	81
Milanko Govedarica, <i>Eros i um kod Markuzea</i>	93
Nebojša Jovanović i Kosta Nikolić, <i>Gde je bila Kinamova Tara?</i> ..	101
Tibor Živković, <i>Sarapis – univerzalistička stremljenja paganskog boga</i>	113

PRIKAZI

<i>Majanska religija</i> (M.Vukomanović)	119
<i>Skandinavski mitovi</i> (R.Pušić)	123
<i>Arheologija snevanja</i> (A.Bošković)	125
<i>Lin V. Endrjus ili Prozor u drukčije</i> (S.Rakezić)	128
<i>„Povijest umjetnosti i humanističke znanosti“ Jana Bialostockog</i> (I.Lukić)	131

STRIP

<i>Dvapat naopačke</i> (A.Zograf)	137
---	-----

PLATONOVA REČ O MERI I NEMERLJIVOSTI

*Za kralja svega jeste sve i zbog
njega sve, i on je uzrok svekolike lepote.
A drugo za druge i treće za treće.¹*

*Reč je o prirodi odnosa merljivih i
nemerljivih. Jer to treba istraživajući
raspoznati ili ružno biti sasvim
bezvredan.²*

O meri se ne sme govoriti samo na jednom nivou, ali se mora pristupiti samo na jedan način - sa merom. Možda je pisati o njoj već nedostatak ili poremećaj, a posebno kada je reč o Platonu. Jer on sam je napisao za one koji

tumače njegovu filozofiju: „Znam da su neki drugi pisali o tome, ali ma ko da su bili nisu ni sami sebe poznavali. Samo toliko imam da kažem o svima onima koji su o tome pisali ili će pisati i koji tvrde da su upućeni u ono čime se ja bavim, bilo da su slušali od mene ili od drugih, bilo da su sami pronašli: oni, bar po mome mišljenju, ne mogu te stvari uopšte razumeti.“³

I Mera i Protagora

Sofisterija nije samo period u istoriji filosofije. Takav način mišljenja postoji u ljudskom duhu, kako pojedinačno, tako i u epohama, te se lako prenosi. Protagorin stav „Čovek je mera svih stvari“⁴, toliko se u nekim vremenima podrazumeva, da se čak i ne spominje.

Platon nije mogao da prihvati relativizam koji zastupa ta izreka, odnosno da svaki čovek po svojoj osobenosti jeste mera, ali ni shvaćeno na drugi, dublji način: da je mera zbog svoje razumnosti. Lako je opovrgnuti prvi smisao, jer su i Protagorini primeri izvedeni iz čulnih pojava (ukoliko se ne shvate alegorijski), ali drugo poimanje je ono zbog čega se više sporilo. I Sokratu i Protagori jasno je bilo na šta se odnosi, jer čuveni sofista bio je obrazovan u matematici, mada tome nije podučavao svoje učenike. Zašto je Platonu bilo neprihvatljivo da se sve (*pân*) može premeriti jednim načinom, kroz čoveka? Jer čovek ima meru (*mêtron*)

1) Platon, *Epistolae* B, 312e. Iz tehničkih razloga delovi teksta koji su u originalu navedeni na grčkom, dati su ovde samo u prevodu.

2) Platon, *Leges* Z, 820c

3) Platon, *Epistolae* Z, 341b

4) Platon, *Theaet.* 152a

time što ona prisustvuje u njemu, te on nikako ne može da bude tačka merenja. A nije samo etička proizvoljnost to što Protagorin stav uslovljava, već je to i onto-loška nemogućnost sveopšteg merenja od strane ljudi. Za Sokrata i Platona samo božansko Biće može da meri sve jer je ono samo mera po sebi, odnosno sjedinjenje u Apsolutu, Jedno, Lepo, Dobro po sebi i Mera. Čovek samo onim što je božansko u njemu učestvuje u istinskoj meri,

Sofisti su kao prosvetitelji učenike upućivali u ono što su smatrali mišljenjem i obrazovanjem. A to je bio način govora, kao što je i sam Protagora rekao: onaj ko se njemu obrati, „taj ne uči ništa do ono zbog čega je došao.“⁵ Njihova je zasluga što su postali „učitelji Grčke koji su u njoj zaveli obrazovanje uopšte.“⁶ Međutim, kad prosvetiteljstvo postane mera i princip, ono obavezno izgubi meru: tako, na primer, u želji za helenskim duhom evropski mislioci prihvataju sve ono što su najbolji filosofi Helade smatrali za najgore u svojoj epohi - sofistiku, demokratiju, epikureizam i tiranidu (apsolutizam).

Kao što se iz najboljeg društvenog uređenja - *basileie* - lako dođe u najgore - tiranidu, tako i najbolje mišljenje može da stoji blizu sofistrije. Zato treba stalno paziti na granicu i njenu meru, jer je „nužno saznavati ujedno, istovremeno i ono što je lažno i ono što je istinito kod suštine kao celine, posvećujući tome mnogo truda i vremena.“⁷

II Večna mera

Reč *tò métron* koja, verovatno, potiče od starijeg oblika *métra*, odgovara u sanskritu reči *matra* - „mera“. Ima i osnovu *mati* (meriti), što je u grčkom dalo i *mētis* - mniti. Proizilazi, možda, i iz sanskritskog *mitram* što je stariji oblik od *mi-ta* - izmereno, ograničeno.⁸ Pra-indoevropski koren se održao, ili je, pak, primljen od Grka, i u latinskom u reči *metrum* (mera, posebno kod stiha). Drugi jezici su iz latinskog prihvatili reč *mensura* - koja je sličnog porekla kao i grčka reč jer je srodna sa *mens, mentis* - mniti, misao. I naša reč „mera“ je istog porekla.

Helenski ethos je odavno znao za pojam mere. To se vidi po zapisima na hramu u Delfima. Kleobulusu se pripisuje izreka *áriston métron* (najbolja je mera), Solonu *medén ágan* (ništa previše), a Talesu - „Neumerenost je štetna“. Imala je ta reč značenje i u trgovini, poeziji i državnim poslovima. Postoji unutrašnja i spoljašnja mera u odnosu na nešto i u celokupnom bivanju, u

5) Platon, *Prot.* 318d

6) Hegel, G.V.F., *Istorija filosofije II*, preveo dr Nikola Popović, Beograd, 1983, str. 243.

7) Platon, *Epistolae Z*, 344a

8) Upor. Chantraine, *Dictionnaire étymologique grecque*

kosmosu, jer kosmos kao ukras, nakit, jeste nešto uređeno, a ništa ne može biti uređeno bez mere i granice.

Meru možemo posmatrati i kao prelaz iz neograničenog (*apeiron*) u granicu (*peras*), u ostvarivanju tog prelaza, kako su to, verovatno, videli i Jonjani. U meri sve jeste takvo kakvo jeste: pravo, pravilno i pravično, zakonito. Latini su vredno skupljali i prevodili izrekama helenske misli, ali su u toj verziji one, kasnije, dobile potpuno izvrnut smisao. Na primer „*aurea mediocritas*“ je izgubila prizvuk neke više mere, ili duševne harmonije. Mera je, dakle, počela da gubi stari, helenski smisao da bi na kraju postala tek oznaka za mernu jedinicu (metar).

Heraklit je otkrio meru kao večnu, kao ono što određuje, kao sveprisutnu. Mera je i uslov opšte harmonije, jednosti svega, a i ono što otkriva skriveno, kako je to Hajdeger tumačio. Jer ona otkriva opreke u njihovoj istosti pošto je ovaj kosmos: „...večno živa vatra koja se merom pali i merom gasi.“⁹ Mera je i u *polemosu*, ratu, ras-tavljanju i ras-pravljenju. Taj rat je nešto duhovno što se odslikava u svetu koji se događa: „Valja znati da rat jeste opšti, i pravda zavada, i da sve biva sa zavodom i nuždom.“¹⁰ (A zavada (*erís*) - personifikovano - boginja nesloge koja prati Areja.). U skladu sa tim treba tumačiti i više puta isticanu, spornu izreku *pánta rei*. Hajdeger je prihvatio Rajnhartovo mišljenje i zapisao: „Od Heraklita treba da potiču često navođene reči *pánta rei*/sve teče.“¹¹ Sumnju u autentičnost pokazuju i drugi, jer ta izreka se nalazi tek kod Aristotela (*De Caelo* III 1. p 298b 30) i odatle je dalje preuzimana. Neki je dovode u vezu sa fr. 12, ali može se primetiti da u fragmentu 12 nema pomena o „svemu“ (*pân*) koje teče. Zato to ne treba mešati sa poznatom izrekom.¹² Ona se najverovatnije uopšte ne odnosi na taj fragment. Treba videti šta je to što se odnosi na *tò pân*. Sve se odnosi samo na jedno, na Vatru, meru, nužnost, rat, i tako se javlja. Heraklit je svoje delo „O prirodi“ zaveštao u jednom primerku hramu u Efesu. Ono je, verovatno, prepisivano (u celosti ili barem delovi), a poznata izreka je možda usmeno prenošena, pa je došlo do nekih grešaka u izgovoru. Na sličan način je, recimo, Ciceron u I veku p.n.e. pogrešno zabeležio Aristotelov pojam *enteléheia* (usvrhovljenost) kao *endeleheia* (trajanje). Govoreći o Heraklitu, Hegel ne pokazuje baš visoko mišljenje o slavnom Rimljaninu: „Ciceron ima, kao što se to njemu često dešava jednu rđavu misao; on tvrdi da je Heraklit namerno pisao tako nejasno. To je sasvim površno rečeno, to je njegova vlastita površnost koju on pripisuje Heraklitu, - naime onu namernost. Njegova nejasnost, zbog koje mu je i dat nadimak „mračni“, pre je posledica zanemarenog rečeničkog sklopa i

9) *Herakleitos*, fr. 30, H.Diels.

10) *Ibid.*, fr. 80.

11) Hajdeger, Martin, *Uvod u metafiziku*, prevod Vlastimir Daković, Beograd 1976, str. 111. i dalje.

12) *Herakleitos*, fr. 12, „...onima koji u iste reke ulaze druge i druge vode pritiču, a i duše se iz vlage isparuju.“

neizrađenog jezika; i Aristotel je tog mišljenja. Heraklitovu nejasnost on dovodi u gramatičkom pogledu u vezu sa nedostatkom interpunkcije...¹³ Izvorno je to verovatno bilo *pánť areí*, od *Ares, eos*, kao u primeru *areí-fatos* (poet. ratoboran); poznatu izreku treba stoga čitati kao: „sveopšti rat“. Arej je bog rata, a u najstarijem značenju i personifikacija borbe, rata i vatre. Poštovan je bio uglavnom kod Jonjana kojima, kao što je poznato, pripada i slavni Efežanin.

Mera se kod Heraklita odnosila na rat, kao i na shvatanje o jednom i večnoj vatri, dok u čovekovoj duši ona opstoji kao harmonija koja se kratko zadržava.

III Matematička mera

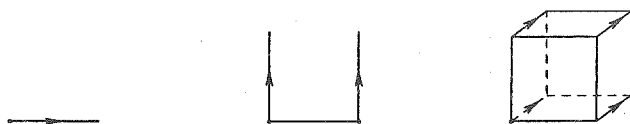
Teško je razdvojiti mišljenja iz raznih perioda viševekovne istorije pitagorejske sekte, a to još više onemogućavaju razlike u njihovim učenjima. Gatri (W.K. Guthrie) smatra da je Aristotel najkompetentniji kad je reč o pitagorejcima¹⁴, ali često izgleda da Aristotel i nije baš sa sigurnošću govorio o njihovim učenjima, pošto je u to vreme bilo više njihovih sekti. Pa ipak, njegovo delo je odličan putokaz u razlikovanju pitagorejskih od neopitagorejskih shvatanja, odnosno pokazatelj uticaja Platonove Akademije na helenizam.

Kod ranijih pitagorejaca mera se spominje u matematici, kod merenja trouglova, pogotovo kada se govori o onom poznatom otkriću da se dijagonala kvadrata ne može izmeriti stranom kvadrata ukoliko se strana kvadrata uzme kao jedinica mere. Nema broja (kako celog, tako ni stepenovanog) koji, kad se pomnoži sa samim sobom daje dva, već se dobija, kako je to kasnije nazvano „*numerus surdus*“ („gluvi broj“) ili iracionalni broj, odnosno $\sqrt{2}$. Bilo bi možda smelo tvrditi da se sasvim zna razlog njihove začuđenosti, ali se isključuju mišljenja da je razlog za to bilo otkriće Beskonačnog i da to ima veze sa teorijom nastanka svega iz broja¹⁵, (i to najverovatnije kod prelaza sa površine na zapreminu). Kad se uzme u obzir da su brojevi za njih stvarni i stvari od kojih je stvorena stvarnost, i iz kojih proizlaze geometrijski oblici tela, razumljivo je da je to

¹³) Hegel, G.V.F., *Istorija filozofije I*, prevco dr Nikola Popović, Beograd, 1983, str. 243.

¹⁴) Guthrie, W.K.C., *A History of Greek Philosophy I*, str 214.

¹⁵) *Ibid.* str 264.

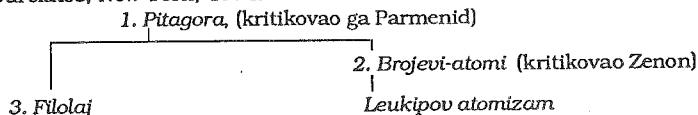
bio važan problem.¹⁶ Što se, pak, tiče učenja o nastajanju moguće je da su postojale dve značajnije teorije koje su poticale od dve linije pitagorejaca¹⁷. Stariju je, po svedočanstvu Diogena Laertija (VIII gl. I 25.), najbolje zapisao Aleksandar Polihistor: „Načelo svih stvari jeste monada, ili jedinica; iz ove monade proizlazi neodređena dijada i služi monadi - svome uzroku - kao materija; iz monade i neodređene dijade proizlaze brojevi; iz brojeva tačke, iz tačaka linije; iz linija površine, iz površine čvrsta tela, iz ovih osetljiva tela čiji su elementi vatra, voda, zemlja i vazduh...“. Bez obzira na dilemu da li je prvi deo ovog izlaganja (od načela do broja), predstavljao, možda, i naknadni dodatak, dok bi prava stara varijanta počinjala od brojeva, u ovakvom procesu sve nastaje jednim načinom. To znači da se ono što nastaje iz broja može i meriti brojem, jednim načinom. Takvo shvatanje je bilo rašireno među pitagorejcima, a vrlo verovatno i među drugim obrazovanim Helenima nakon eventualnog Hipasovog otkrića.

I Filolaj govori o tome, ali na drugačiji način suptilno shvatajući stvarnost. On, međutim, ne govori o nastajanju svega iz broja već da „...je zaista 1 tačka, a 2 linija, 3 trougao, 4 piramida; a oni svi jesu prvi i načela od (svakog) posebno istog roda.“¹⁸ Njihov odnos, dakle, ovde nije odnos proizvođenja. Malo dalje kaže se sledeće: „Opet je i kod rađanja: prvo, zaista, načelo jeste po veličini tačka, drugo linija, treće površina, četvrto telo.“¹⁹ Ni tu se ne govori o proizlaženju već je svaki od ovih načelo.

Kada se u Platonovom *Timaju* govori o nastajanju geometrijskih oblika, ne spominje se pitagorejska teorija, već se odmah govori o „lepim trouglovima“, što je, opet, najbliže Filolajevom učenju. To bi mogao da bude rezultat drugih otkrića, i pod tim bi se mogla podrazumevati mlada teorija, nastala nakon filozofskog poimanja nemerljivosti. Izlaganje čak i počinje drugim, obrnutim redosledom, od elemenata: „A pre postanka svemira ta četiri roda postojahu bez mere“, a malo dalje, „svaki telesni oblik ima zapreminu, a potpuno je nužno da zapreminu obavi ravan, svaka pak ravan ovičena ravnim stranama, sastoji se

16) Ibid. str. 265. Mada Gatri tvrdi: „What seems certain is that the fluxion theory of generation of geometrical figures, whether or not Zeno's arguments had anything to do with it, is designed as a solution of the problem of incommensurable magnitudes.“, čini se verovatnije da je pre postojala teorija nastajanja a da ju je otkriće nesamerljivosti ugrozilo. Upor. napr. 265. (A. Wedberg)

17) Upor. Cornford, F.M., *Misticism and Science in the Pythagorean Tradition*, u „The Pre-Socratics“, Edited by Alexander P.D. Mourelatos, New York, 1974.

18) Philolaos, H. Diels, str. 400.,

19) Philolaos, str. 402.

od trouglova.“²⁰ Srazmera i veza su veoma bitne i za stvaranje tela svemira: „Najlepša bi veza bila ona koja bi i sebe samu i ono što spaja što više sjedinila, a to prirodno na najlepši način postiže srazmera. Jer, kad god se od ma koja tri broja, bilo da su to zapremine ili površine, prvi odnosi prema srednjem kao srednji prema prvom, srednji postavši tada prvi i poslednji, a poslednji i prvi oba postavši srednja, nužno će proizaći da je sve isto, a postavši međusobno isto, sve će biti jedno.“

IV Nemerljivost

Kod neopitagorejaca je, po kazivanju Seksta Empirika, bilo različitih filosofski pravaca. Tako, u jednoj formi neopitagorejstva sve proizilazi iz monade ili tačke. Tačka rađa liniju, i tako redom. Po mišljenju Frederika Koplstouna²¹, taj monistički sistem osmišljen je starijom matematičkom koncepcijom. I u drugoj formi sve proizilazi iz tačke ili monás, ali je naglasak stavljen na dualizam monade, i na neodređenu dijadu. Sve jedinice učestvuju u monadi i sva dvojstva u *aristos dias*.

Ove razlike pokazuju da je, pod uticajem Akademije, bilo kolebanja među pitagorejcima i, mada se u jednom periodu ništa bliže ne zna o samom bratstvu, u I veku n.e. se javljaju dva teorijska pravca. Jedni se čvrsto drže starih stavova, dok drugi pokušavaju da ostvare neki kompromis sa platonizmom.

Ono što su prvi tvrdili, tj. da sve nastaje jednim načinom i da se prema tome može i meriti jednim načinom, smatrao je još Platon za veliku zabluđu Helena, pa je to i zapisao u *Zakonima*. Atinjani i Kleinija Spartanac razgovaraju o merljivosti geometrijskih oblika i tela, i kad Kleinija potvrdi da se sve veličine mogu međusobno meriti, Atinjanin objašnjava da je to pogrešno:

„AT: Dužina, mislim, prema dužini i širina prema širini i zapremina isto tako može biti merena po prirodi.

KL: Odista

AT: A ako odista nisu, niti uopšte mogu jedne drugim, a ti ih sve smatraš takvim, šta misliš, kakvo je onda stanje stvari?

KL: Očigledno loše.

AT: Kakve su, zatim, dužina i površina prema zapremini, i međusobno, površina i dužina? Zar ne mislimo o tome tako svi Heleni, da na neki način jeste moguće međusobno merenje?

KL: Baš tako.

AT: Ali, to nikako nije moguće...“

20) Platon, *Timaj*, prev. Marjanca Pakiž, Beograd, 1981. 53a i 32a.

21) Copleston, Frederick, S.J., *A History of Philosophy*. Vol. I, str. 191.

I malo dalje o odnosu merljivosti na ostale stvari koje su im srodne (*syngenés*) i gde se, isto tako, često upada u grešku: „Reč je o prirodni odnosa merljivih i nemerljivih. Jer to treba istraživajući raspoznovati ili nužno biti sasvim bezvredan.“²²

Osim na ovom mestu u *Zakonima*, o meri se još govori i u dijalozima *Fedon*, *Fileb*, *Theatet*, *Parmenid*, *Država*, ali o merljivosti postoje objašnjenja tek kod Aristotela u *Metafizici*. Tu, međutim, kao i obično, ima nekih teže razumljivih mesta. O meri se, naime, govori u λ -knjizi 1072a 33, I, početak 1052b 15-1053b, M 1077a 25, N 1087b 35, A 992a 10 (prigovor), ali ne uvek na isti način. Naime, λ -knjiga je nešto posebno, u I knjizi se iznosi učenje o meri kako je to shvatano u Akademiji; pitanje je, međutim, da li je to zato jer je to raniji deo, ili dobro predavanje u Likeju, ili se možda neke mere ne isključuju. U knjigama A, N, M iznose se i neka teorijska neslaganja sa Platonom.²³

U I knjizi najpre se govori o Jednom: „Jer zato se na toliko načina kaže jedno: ono što je po prirodi neprestano i celo, i svako posebno i opšte...“. Malo dalje se kaže da biti jedno znači „najviše biti prva mera svakog posebnog roda, a najpre količine, jer odatle je ipak to došlo“. To je ontološki deo, ali u produžetku se već govori i o saznanju: „Jer mera je ono čime se saznaje količina, a saznaje se ili po jednom ili po broju - količina kao količina, dok svaki broj po jednom, tako sva količina se saznaje kao količina po jednom, i prvo koje saznaje količine je samo jedno po sebi; zato je jedno načelo broja kao broja.“²⁴ I sada počinje da se razjašnjava ono što je Platon utvrdio: „Odatle se, naime, i drugde naslovljava merom prvo koje svako posebno saznaje, i mera svakog posebno je jedno: u dužini, u površini, u zapremini, u težini.“²⁵ To se najbolje tumači preko navedenog Filolajevog teksta gde „oni svi jesu prvi i načela od svakog posebno istog roda.“ Tako dužini, kao načelu, mera bi bila dužina, širini širina. A ne može se meriti dužinom širina, jer oni nisu povezani istim načelom, već merom. A i broj kao *plêthos monádon* (množina monada) se može posmatrati tako kao da je svaka monada broja širine, jedna širina, (a takvih širina monada ima mnogo), dok je broj kao broj jedan. Najtačnija je, pak, mera broja „jer monadu postavljaju sasvim nerazdvojjivom dok se u drugim takva oponaša“ (čulnim primerima).

Dalje se razjašnjava sledeće: „A uvek je srodno meri, jer veličina je zaista veličina i svakog posebno: dužinama dužina, površinama je površina, zvucima zvuk, težinama težina, monadama monada.“²⁶ To bi moglo, iako nesavršeno, i grafički da se prikaže:

22) Platon, *Leges Z*, 820a - 820c

23) Upor. za slaganje knjiga *Metafizike*, D. Ross, Misaoni razvitak Aristotela, „Luča“ br. 2, 1986.

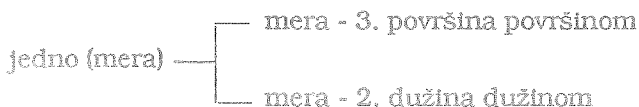
24) *Aristotelis Metaphysica*, 1052b 19.

25) Uporediti sa *Filebom* 14b - 18b

26) *Metaphysica*, 1053a

aoristos dlas

široko usko

U staroj pitagorejskoj verziji, podelom na monade bilo bi najnormalnije meriti širinu dužinom, jer su sačinjene od istog broja (merom): „Pa ipak bi trebalo da je isto, ali isto ne bi odgovaralo, kao kad bi se smatralo da su monade monade mera, a ne monada.“ Malo niže će Aristotel preći i na Protagoru, a i toga će reći i ovo: „Zbog toga i znanje naslovijavamo: mera stvari i kroz saznanje, jer njima saznavamo, dok se oni više mere nego što sami mere.“ I nemaju jednu meru već se međusobno mere, čulno, postavivši sebe za meru, i što je broj netačno postavljen za meru: „Protagora kaže da čovek jeste mera svega, upravo kao da je to onaj saznavajući ili čuvstvujući, a i zato što taj u čuvstvo ili znanje, za koje kažemo da jeste mera podležećeg. Takvi ništa govore dok se čini da izvanredno govore.“ Ovo bi se mesto, savremenim rečnikom, moglo nazvati prelaskom sa ontologije i matematike na etiku, ali je za ove Helene jedno, nerazdvojno povezano, metafizika. Zato to sledeća rečenica opet povezuje: „Jer očigledno je biti jedno najviše ako se određuje u skladu imenom neka mera, i najpre količine, zatim kvaliteta. A takvo će biti ako nedeljivo u skladu sa koliko, a takvo i u skladu sa kakvo. Zato je jedno nedeljivo kao prosto ili kao jedno.“

Tu nerazdvojnost mere, Jednog, Lepog, uočio je Gadamer: „Baza te uspevanosti ideje lepog sa idejom teleološkog poretka je pitagorejsko-platonov pojam mere. Platon lepo određuje merom, primerenošću i proporcionalnošću Aristotel momentima lepog naziva red, dobrou proporcionalnost i određenost.“ Takva mera se sadrži i u Hajdegerovom tumačenju Heraklitovog *logosa*.

Sokrat je nerazdvojno povezan sa tim pitagorejsko-platonovskim shvatanjem, pa zato u *Filebu* on ovako govori: „...da uživanje nije tekovina prvog drugog, već prvo mesto je za meru i umereno i pravovremeno i sve što spada u večno obuzimanje.“²⁷ I nakon toga se dalje izlaže hijerarhija stvarnosti. I drugom mestu je „simetrično i lepo i svrhovito i prikladno i sve što spada u rod“, na trećem *noûn kai frónesin*, četvrtom „svojstva duše, tj. znanja, veština takozvana ispravna mnjenja“ i na petom *hedonàs alypous* (bezbolna uživanja).

²⁷ Gadamer, Hans Georg, *Istina i metoda*, preveo Slobodan Novakov, Sarajevo 1978, str. 515.

²⁸ Platon, *Fileb*, 66a.

Nije slučajno što baš Sokrat to izgovara, kao što nije slučajno da se o nemerljivosti govori baš u *Zakonima*, i to sa dva dorska sagovornika po čijim zakonima su pojedinac i država nerazdvojno vezani. Čini se da je kod jednog dela pitagorejaca etika bila odvojena od matematike i proizilazila iz helenskog ethosa kao što je to slučaj i sa Demokritom, čija shvatanja imaju, možda, koren u nekoj verziji pitagorejstva. To sjedinjenje počinje preko saznanja, gde se broju daje moć da vodi i poučava, (Filolaj) i dobija pun smisao kod Sokrata i Platona. A kao Jedno, Bog, Mera treba tumačiti i reći: „Za kralja svega jeste sve i zbog njega sve, i on je uzrok svekolike lepote. A drugo za drugo i treće za treće.“²⁹ A tako shvatiti i nemerljivost, da samo primereno može da meri ono što mu je u moći da meri. Ne može niže da meri više, ne može ne božansko da meri božansko. Postoji hijerarhija koju je nemoguće preskakati niti davati nečemu više nego što zaslužuje, jer u najboljem delu prisustvuje Jedno, Dobro, Lepo, Mera. Kroz ideju i broj se približava tome, kako je opisano u *Filebu*.³⁰ Jer čovek je etički uslovljen, jer mera je božansko, a ne nešto što je svojim ograničenim *frónesis*-om merač. A umerenost je i dobro: „Jer i preterana potčinjenost i preterana sloboda - svaka je od njih veliko zlo, a ako je umerena - veliko dobro; umerena je potčinjenost Bogu, a neumerena - potčinjenost ljudima. Bog je razumnim ljudima zakon, a nerazumnim uživanje.“³¹

Interesantno je dodati da se mera kao odnos prema Jednom, tj. odnos Jednog prema nečemu, na neobičan način javlja i u tekstovima Starog Zaveta. To može biti važno zbog utvrđivanja nekih naknadnih veza: „Grđi me, Gospode, ali sa merom, ne u gnjevu svom, da me ne bi zatro.“ (Jeremija, 10, 24.).

V Prigovori nemerljivosti

Ostaju Aristotelovi prigovori i eventualni odgovori na njih, ali prigovore treba pravilno čitati, inače dolazi do konfuzije. U svakom slučaju treba imati u svesti da je pojam kritike, u ovom današnjem smislu, relativno novijeg datuma. Aristotel je hteo da nađe rešenje, a ne toliko da ističe svoje autorstvo. Isti je slučaj i sa Platonovom: obojica su, po svom poreklu već bili dovoljno slavni za helenski svet, (Platon od kraljevskog roda Kodrida, a Aristotel na dvoru budućih panhelenskih vladara), da zbog slave baš i nisu morali toliko da se trude oko filosofije.

Prigovor u A-knjizi ukazuje na to da ako linije izvodimo iz kratkog i dugog, tj. iz jedne vrste malog i velikog, nije sasvim jasno kako će onda površina da

29) Platon, *Epistolae*B, 312e

30) Platon, *Fileb*, 17b - 18a

31) Platon, *Epistolae*H

sadrži linije, pa nužno moraju postojati tačke, koje je Platon, po svemu sudeći, smatrao za „početke linija“. Ostali prigovori koji se nalaze u daljem tekstu *Metafizike* su slični, ali je stav iznesen malo otvorenije u N-knjizi (1087b 35): „Onima kojima je nejednako kao nešto jedno, a dijada nešto neodređeno sastavljeno od velikog i malog govore ono što je veoma daleko i od pojavnosti i od množnosti. Jer to su više trpnosti (*páthe*) i *simbebekós* nego podležeći brojevima i veličinama.“

Iz toga proizilazi odnos prema meri u celom daljem Aristotelovom delu. *Nikomahova etika* se ne izvodi iz mere o kojoj je u Akademiji bila reč, već je tu mera bliža, iako sistematizovana, opštem helenskom ethosu, a i nemerljivost nije više priznavao, pa se pojavila snažna potreba za premeravanjem. Ali trebalo bi dublje sagledati razlike, i možda najozbiljnije pristupiti meri u *Parmenidu*³², pa pokazati povezanost nemerljivosti sa *sinousía*, tako da se ne prekorači, ako već samim pisanjem nije predena mera: „Kod šestog kolena - kaže Orfej - prekinite pesme niz.“³³

Literatura:

1. *Aristotelis Metaphisica*, recognovit, brevique adnotatione critica instruxit W. Jaeger, Oxonii, 1985.
2. Copleston Frederick, S.J., *A History of Philosophy*, Vol. I, part I - II, Inc. Garden City, New York, 1962.
3. Chantraine Pierre, *Dictionnaire étymologique grecque* (Histoire des mots), Paris, éditions Klincksieck
4. *Die Fragmente der Vorsokratiker* (Griechisch und Deutsch) von Hermann Diels, 1974.
5. Gadamer Hans Georg, *Istina i metoda*, preveo Slobodan Novakov, Sarajevo, 1978.
6. Guthrie W.K.C., *A History of Greek Philosophy* (I, II, VI), Cambridge University Press, 1978.
7. Guthrie W.K.C., *Socrates*, Cambridge University Press, 1979.
8. Hegel G.V.F., *Istorije filozofije* I - III, preveo dr Nikola Popović, Beograd, 1983.
9. Hajdeger Martin, *Uvod u metafiziku*, preveo Vlastimir Đaković, Beograd, 1976.
10. Kant Imanuel, *Kritika čistog uma*, preveo dr Nikola Popović, Beograd, 1976.
11. Platon/Aristotel, (temat) Luča, br. 2, Nikšić, 1984.
12. Marković Miroslav, *Filozofija Heraklita Mračnog*, Beograd, 1983.
13. Marković Miroslav, *Florilegium Philosophum graecum*, Beograd, 1951.

32) Platon, *Parmenides*, 140c

33) Platon, *Filebos*, 66c

14. Ciceron M.T., *Rasprave u Tusku*, preveo Ljubomir Crepajac, Beograd, 1974.
15. *Platonis opera*, recognovit brevque adnotatione critica instruxit Ioannes Burnet, tomus V (Minos, Leges, Epinomis, Epistvlae) Tetralogiam IX definitiones et spvria continens, Oxonii, 1976.
16. *Platonis opera*, tomus II (Parmenides, Philebus, Symposium, Phaedrus, Alcibiades), Oxonii, 1979.
17. Platon, *Oeuvres complètes*, tome VIII - 1er partie, Parménide, texte établi et traduit par August Diès, Paris, Société d'édition -Les belles lettres-, 95, boulevard Raspail, 1974.
18. Platon, *Meneksen, Fileb, Kritija*. prevod (Fileb) dr Ksenija Maricki-Gadanski i Ivan Gadanski, Beograd, 1983.
19. Platon, *Timaj*, prevod Marjanca Pakiž, redakcija dr Ljiljana Crepajac, predgovor, podnaslov i tematski pregled dr Branko Pavlović.
20. Proclus, *Commentaire sur le Parménide*, suivi Du commentaire anonyme sur les VII dernières hypothèses, traduit pour la première fois en français par A. - ED. Chaignet, Paris, Ernest Leroux, éditeur, 28, rue Bonaparte, 28, 1900.
21. Pavlović Branko, *Dosokratska misao I i II*, Beograd, 1972-73.
22. *The Pre-Socratics, a Collection of Critical Essays*, ed. by Alexander P.D. Mourelatos, Garden City, New York, 1974.